

Культурологія

УДК 37.017.92

Павлова Олена Юріївна
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри етики, естетики та
культурології Київського національного
університету ім. Тараса Шевченка
invinover19@gmail.com

КУЛЬТУРНІ ПРАКТИКИ УНІВЕРСИТЕТУ: МІЖ ДИСЦИПЛІНОЮ ТА ДИСКУРСОМ

Метою дослідження є аналіз культурних практик університету та їх історичної динаміки. Основна увага приділяється класичній моделі університету та її трансформаціям. **Методологія** дослідження полягає у використанні методів аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, а також семіотичного, герменевтичного та історичного підходів. Це дало змогу виявити особливості формування університету як єдності та протилежності культурних практик дисципліни та дискурсу. **Наукова новизна** полягає у розумінні освіти як сукупності соціальних інститутів та культурних практик виховання людини модерного зразка. Університет як культурна практика, заснована на новій антропологічній моделі, формує відповідні дисциплінарні настанови та дискурси. Вони реалізуються у виробництві сучасного типу габітусу та культурного капіталу, а також забезпечують ідентифікацію під егідою поняття "культура" в модерну епоху. **Висновок.** Доведено, що культура в цьому контексті реалізується як "висока культура", тобто як ціннісні орієнтації на основі універсального культу розуму. Культурна практика університету є медіумом між нормативними ідеями Модерну та певним типом держави, тобто слугує забезпеченням соціальних технологій національного будівництва. Залежно від національної моделі навчання університету як культурні інститути визначають пріоритет певних освітніх стратегій. Здійснюється порівняльна характеристика французької, американської та німецької моделі університету. Остання стала зразком для культурних практик вітчизняного закладу вищої освіти. Формування культу універсального розуму та самодостатнього суб'єкта є основним завданням культурних практик університету класичного взірця.

Ключові слова: університет, культурна практика, дисципліна, дискурс, культурний інститут.

Павлова Елена Юрьевна, доктор философских наук, профессор, профессор кафедры этики, эстетики и культурологии Киевского национального университета им. Тараса Шевченко

Культурные практики университета: между дисциплиной и дискурсом

Целью исследования является анализ культурных практик университета и их исторической динамики.

Основное внимание уделяется классической модели университета и ее трансформациям. **Методология** исследования заключается в использовании методов анализа, синтеза, сравнения, обобщения, а также семиотического, герменевтического и исторического подходов. Это позволило выявить особенности формирования университета как единства и противоположности культурных практик дисциплины и дискурса. **Научная новизна** заключается в определении образования как совокупности социальных институтов и культурных практик воспитания человека современного образца. Университет как культурная практика, основанная на новой антропологической модели, формирует соответствующие дисциплинарные установки и дискурсы. Они реализуются в производстве современного типа габитуса и культурного капитала, а также обеспечивают идентификацию под эгидой понятия "культура" в эпоху Модерна. **Вывод.** Доказано, что культура в этом контексте осуществляется как "высокая культура", то есть как ценностные ориентации на основе универсального культу разума. Культурная практика университета как медиум между нормативными идеями Модерна и определенным типом государства, то есть служит обеспечением социальных технологий национального строительства. В зависимости от национальной модели обучения университеты как культурные институты определяют приоритет определенных образовательных стратегий. Осуществляется сравнительная характеристика французской, американской и немецкой моделей университета. Последняя стала образцом для культурных практик отечественного типа учреждений высшего образования. Формирование культу универсального разума и самодостаточного субъекта является основной задачей культурных практик университета классического образца.

Ключевые слова: университет, культурная практика, дисциплина, дискурс, культурный институт.

Pavlova Olena, Doctor of Philosophical Science, Professor, Professor of the Department of ethics, aesthetics and culture studies of Taras Shevchenko National University of Kyiv

Cultural practices of university: between discipline and discourse

Purpose of the research is to analysis university cultural practices and their historical dynamics. Most of the focus is on the classic model of university and its transformations. **Methodology** of the research consists in using methods of analysis, synthesis, comparison, generalization as well as semiotic, hermeneutic and historical approaches. It gave a chance to reveal the features of formation of university as a unity and opposite of cultural practices of discipline and discourse. **Scientific novelty** lies in determination of the education concept as a set of social institutions and cultural practices that produce social technology of the new anthropological model. The university as a cultural practice, based on the new sample of the anthropological model, form corresponding disciplinary sets and discourses. They are realized in production of new type of habitus and cultural capital, and provide identification under the auspices of the concept of

"culture" in the Modern era. **Conclusion.** It has been proved that high culture in this context acts as value orientations on the foundation of universal cult of reason. The cultural practices of the University are a mediation between the regulatory ideas of Modern and a certain type of state that is, provide social technology of nation building. Depending on the national model of education, universities as cultural institutes determine the priority of certain educational strategies. The comparative analysis of French, American and German models of the university is being implemented. The last became a model for the cultural practices of the domestic institution of higher education. The formation of the cult of universal reason and self-sufficient subject is the basic task of cultural practices of the classical university.

Keywords: university, cultural practice, discipline, discourse, cultural institute

Актуальність теми дослідження. Сучасні культурні трансформації вносять суттєві корективи в усі соціокультурні конфігурації. Не залишається поза цими змінами й такий базовий феномен Модерну, як університет. Песимістичні сценарії проголошують "смерть" та "руйнацію" найбільш очевидною перспективою його майбутнього (Т. Іглтон, Б. Рідінгс). Водночас найбільш оптимістичні, навпаки, передбачають збільшення його культурних можливостей в умовах розвитку "економіки знань". Загально визнаним все ж залишається той момент, що в "постнаціональній констеляції" змінюються соціокультурні функції університету. Зазначені фундаментальні зсуви вимагають уточнення та прояснення історичної динаміки форм закладів вищої освіти, зокрема культурної місії його класичного взірця. Адже досвід корпорації, що вдало пережила декілька цивілізаційних трансформацій, викликає повагу, а також як теоретичний, так і практичний інтерес.

Стан наукової розробки проблеми. Проясненню соціальної ролі університету та його культурної місії присвячені праці І. Канта, Й. Фіхте, Фр. Шеллінга, М. Вебера, Дж. Ньюмана. Досі соціокультурні функції закладів вищої освіти та їх історична трансформація залишаються в полі зору таких сучасних дослідників, як П. Бурдьє, О. Ексле, Т. Іглтон, М. Квієк, Б. Рідінгс, Л. Губерський та ін.

Виклад основного матеріалу. Класична європейська філософія свідомості базувалася на універсалізмі принципу тотожності при збереженні іманентної єдності буття та мислення. Автономність трансцендентального суб'єкта корелювала з відокремленням людини від соціальних умов життя та протиставленням форм високої культури. Єдність самого суб'єкта здійснюється у гносеологічній площині на засадах універсалізму розуму як необхідного моменту реалізації його автономії. Все це було симптомом зрушень у сфері самовиробництва соціального.

В епоху Модерну виробництво суб'єкта здійснювалося не через особовий примус, як в попередні епохи, а через протистояння логіці колооберту речей як товарів та поступово зміщувалося у сферу "проходження через інститути" (Б. Рідінгс). Становлення ринкової економіки та національної держави було не самостійним, але єдиним соціокультурним процесом (Ф. Бродель, К. Поланьї). Технологія соціального виробництва Модерну була не просто похідною від синкретизму матеріальної та духовної культури, а опосередковувала співвідношення між індустріальним виробництвом та формами високої культури, суспільний поділ праці та забезпечувала, за Е. Дюркгеймом, "органічний тип солідарності". Форми високої культури мали потребу в тілі соціальних структур з одного боку, а, з іншого – виробнича та економічна сфери стали результатом взаємодії суб'єктів як атомарних індивідів з приводу речей. Промисловість вимагала спеціалізації економічної, правової та політичної систем задля свого успішного функціонування, що привело до формування інститутів, похідних від галузевого розподілу індустрії. Виокремився ще один тип суспільної діяльності – власне соціальна технологія (тобто поза спеціалізацією матеріальної та духовної сфер виробництва). В першу чергу нею стала сфера освіти. Остання виступає технологією формування людини в складно диференційованому суспільстві, де відтворення соціальних властивостей кожного здійснюється значною мірою поза його приналежністю до занять родини та роду в цілому. Освіта є соціальним ліфтом, "соціальною магією" (П. Бурдьє), виходом за межі трьох класичних страт індоєвропейців (*oratores, bellatores, laboratores*), за Ж. Дюмезілем.

Університет як форма вищої освіти стає базовою культурною практикою Модерну, перехресням двох його основних вимірів: вченої корпорації та державного закладу. Слід зазначити, що перше призначення спочатку було самодостатнім. Більш того, всі корпорації здійснювалися як *universitas*, тобто як спільнота рівних між собою людей, що принесли клятву один одному. Це об'єднання будь-якого ремісничого цеху та навіть міської комуни в цілому, прообраз будь-якого інституту в модерному сенсі цього слова та навіть юридичної особи, як свідчать дослідження медієвістів (Ж. ле Гофф, П. Уваров). Лише поступово така назва закріпилася лише за певним типом навчальних закладів.

Не варто також забувати про релігійно-ритуальну домінують будь-якої премодерної цивілізації. В статутах перших університетів, зокрема Паризького в XIII ст., було записано, що вони є "співтовариством живих та мертвих" (О. Ексле). Це означало в першу чергу відповідальність за здійснення поховальних обрядів членів спільноти та за заупокійні молитви за них. Оскільки відірвані від кровних родичів студенти та навіть викладачі, як правило, залишалися на чужині без підтримки в такій важливій для віруючих людей справі, як поховання та поминання. Ритуальність останніх була обов'язкою навіть для християнства, незважаючи на високий ступень раціоналізації його теології. Отже, в перед-модерній Європі університет народжується як транснаціональна корпорація на засадах цивілізаційної єдності християнської Європи та організаційної папської курії. Проте наступ спочатку Реформації, а потім і секуляризації дозволили йому швидко націоналізуватися.

Розбудова національної держави вимагала збільшення бюрократичного апарату та, відповідно, освіченого класу людей. Час змістив акценти. Автономія університету, що брала свої витoki в кодексах

цехових гільдій, поступово стала слугувати необхідною соціальною дистанцією від утилітарних турбот життя задля створення відповідної антропологічної моделі.

Соціальну функцію університету пояснює І. Кант у відомій праці "Суперечка факультетів". Він говорить про те, що держава як джерело фінансування використовує продукт університетської освіти – освічених людей. Останні покликані "впливати на народ за посередництвом певних навчань". Вплив стає можливий завдяки тому, що люди губляться в протиріччі між своїми чуттєвими поривами, приватними благами та соціальними вимогами. Вони не хочуть нести відповідальність за кожне рішення та бажають, щоб їх вели найбільш приємними та небезпечними шляхами. Що власне і здійснює держава через спільноту не професійних вчених, але освічених людей, які репрезентують "спонукальні причини" для узгодження взаємодії індивідів між собою та, що більш важливо, із державою. І. Кант підкреслює, що "згідно розуму (тобто об'єктивно) спонукальні причини, які може використовувати уряд для [досягнення] своїх цілей, йдуть в такому порядку: спочатку вічне благополуччя кожного, потім громадянське благополуччя [кожного як члена суспільства] і нарешті – фізичне благополуччя (жити довго і бути здоровим)" [1]. Кожна зі зазначених "спонукальних причин" має проекцію соціокультурної системи Модерну та психологічне пофарбування, що репрезентує приватний простір атомізованого індивіда. Адже людина Модерну зв'язана з соціальним цілим приватним інтересом. "Вічне благополуччя" – це приватний вимір духовної культури, "фізичне благополуччя" – це умови матеріального, навіть фізичного відтворення окремої людини. "Громадянське благополуччя" – це сфера форма включення приватного інтересу в загальну правову систему самовиробництва соціуму. Кожна з цих сфер є сукупністю дисциплінарних практик, описаних М. Фуко (в першу чергу, медицина та право). Останні покликані створити зі свідомості "тюрму для тіла", тобто "за допомогою голосних настанов щодо громадянського благополуччя уряд може тримати зовнішню поведінку підданих у вузді публічних законів" [1]. Модерні дисциплінарні практики, їх норми та правила, відрізняються як від типів інституалізації людської дії Премодерну, так і від ціннісних орієнтацій культурних полів.

У вимірі високої культури існує певна кількість полів, що продукують апіорні цінності та "систему речей", які покликані легітимувати самодостатність кожного з них (у випадку мистецтва та науки). В тіло суспільства такі культурні поля інкорпорується соціальними інститутами. Останні мають медіальну функцію: оберігати апіорний статус цінностей та формувати виробників та споживачів їх, тобто мати справу безпосередньо з суб'єктами як своїми агентами. Для інкорпорації суб'єктів в соціальну структуру культурного поля виробляються дисциплінарні технології, які при засвоєнні перетворюються на габітус (техніки тіла) та культурний капітал (інтеріоризована сукупність знань та цінностей), в термінах П. Бурдьє. Модерна типізація технік тіла та легітимація їх в суспільному сприйнятті як загальновищаних призводить до формування дисциплінарних практик. Їх принципова відмінність пояснена Н. Еліасом. Формування соціальних структур, що забезпечують здійснення даних дисциплінарних практик, є процесом інституалізації. Виникнення певної сукупності знання, зміст якого зумовлює форму його здійснення, спричинює також певний стиль, певну манеру мислення. Функціонування такого знання як культурного капіталу є формою здійснення дискурсивних практик. Вони доповнюють дисциплінарні практики та навіть поступово починають забезпечувати рефлексію над ними, впорядковувати їх, задаючи взірці та норми останнім. Автономія теоретичної сфери задає авторитет та рівень визнання дискурсивних практик та стає підставою їх ідеології. Тим самим роль дискурсу та ідеології в процесі інституалізації Модерну значно вище, ніж в попередніх історичних типах культури. Саме в автономії теоретичної свідомості та духовних форм культури взагалі й полягає специфіка соціальних інститутів та культурних практик доби Модерну.

Процес інкорпорації людини в культурну практику є найбільш успішним, коли вона є не просто невдалим імітатором (тобто відмінність між взірцем, що виробляється культурним полем, та її невдалим носієм, є очевидним), а коли людина стає творцем соціокультурних норм та навіть самої культурної практики, тобто просуває саму автономію культурного поля та/або його фінансовий успіх. Фактично вироблення дисциплінарних практик є умовою оволодіння їх окремим суб'єктом, тобто є моментом самовиробництва самого культурного поля в соціальному вимірі. Дуалізм габітусу та культурного капіталу, культурного поля та інституту як його базової соціальної структури є достатньо стійким в умовах панування закритого типу культурного поля, наприклад художнього виробництва. Університет є більш чистою формою культурного інституту, ніж структури художнього поля. Для прояснення цієї проблеми слід звернутися до маловивченої проблеми інституту.

Британський дослідник Р. Вільямс у своїй енциклопедії культурних досліджень приходиться до висновку, що "інститут є одним з декількох прикладів іменника дії або процесу, який став на певному етапі загальною і описує щось об'єктивне і систематичне" [4, 168] в вимірі людської взаємодії.

Людська діяльність завжди має сенс та підкоряється певному встановленому правилу або порядку. Цей сенс встановлення виявляється дуже важливим. Адже використання терміна "інститут" в англійській мові в 14 ст. має конотацію "встановлення / заснування, призначення (establish). У ранніх способах використання терміну домінував наголос на історичності акту походження – чогось, що було засноване/інституалізоване в певний момент часу. З 16 ст. підкреслюється особливість певного способу здійснення, заснування (established), що зберігається в сучасному сенсі цього слова: "подібно певній манері", "Instituciones i Lawes" (інституцій та законів) (переклад Робінсона "Утопія" Т. Мора, 1551р.), "багато гідних інститутів, законів та манер містить мистецтво управління" (Ешли, Ashley, 1594).

Але для англійської традиції функціонування терміна як і раніше зберігається жорстка вимога поваги до звичаю, як і в сенсі "одного з інститутів/звичаїв місця" [4, 168]. Британське право досі зберігає специфіку прецедентного характеру його застосування, на відміну від універсалістських та раціоналістичних зсувів у його французькому тлумаченні аж до вимоги "Декларації прав людини". В цьому видно назрівання конфлікту між аристократичною шаною звичаїв та демократичністю просвітницької критики традиції як забобону, яскраво продемонстровану Г. Гадамером.

Р. Вільямс відзначає складність датування появи повністю абстрактного сенсу. Він виявляється пов'язаним з відповідною абстракцією соціуму як громадянського типу суспільства. З 18 ст. такий сенс стає очевидним, і приклади його застосування поширюються в 19 і 20 століття... Терміни "інституція" й "інститут" (institution and institute) мали однаковий зміст ще у 16 ст. З 18 ст. обидва почали використовуватися в назвах конкретних організацій або типів організацій: "Благодійні інституції" ("Charitable Institutions"), або "механічні інститути" (Mechanics Institutes). Р. Вільямс вважає, що назва Королівського інституту британських архітекторів (Royal Institute of British Architects, 1834 р.) ймовірно, імітувала Національний інститут (National Institute), що був створений у Франції в 1795 р. Даний термін з цього часу широко використовується для професійних, освітніх, наукових та дослідницьких організацій. Термін "інституція" – для благодійних і добродійних організацій. У той же час загальний зміст форми соціальної організації, конкретної або абстрактної, було затверджено в 19 ст. розвитком інституційних і інституціоналізованих (institutional and institutionalize) форм соціуму. У 20 ст. інституції стали нормальним терміном для будь-якого організованого елемента суспільства" [4, 168]. Слід зазначити, що дані дефініції Р. Вільямса є швидше дескриптивними, проте вони висвітлюють історичний вимір питання.

Логіка озвичайнення, "типізації" людської дії, що отримує функції її об'єктивації та легітимації, покладена в основу міркування про інституалізацію людського життя в працях А. Гелена, П. Бергера та Н. Лукмана. Значна вищою мірою уніфікації та раціоналізації характеризуються інститути Модерну (М. Вебер, Дж. Томпсон). Нова форма "міфологізації модерного суспільства" [2, 340] та його церемоніалізації (Д. Мейер, Б. Роуен) в формі самопримусу та самоконтролю (Н. Еліас) також відзначається дослідниками як модерна особливість. Специфічність інститутів Модерну полягає в домінанті дисциплінарних практик, що за допомогою інтеріоризації певних кодів поведінки створюють нову технологію виробництва людини. Адже модерний інститут контролюється не просто своїм власним механізмом здійснення і навіть не додатковими санкціями (типу примусу або покарання), а створює найбільш продуктивну рефлексивну модель самоконтролю. Універсальний культ розуму та, відповідно, філософський факультет, не лише виробляє новий тип дискурсу або культурного капіталу, а й є способом нового соціального формотворення. Тим самим виробляється нова антропологічна модель, новий порядок, де свідомість формується як інстанція, що відокремлюється від умов життя та контролює його ззовні. Така соціокультурна практика не була би можливою без досвіду християнства та його сповідних процедур. Їхній вплив помітний вже в таких ранньомодерних персонажах, як Дон Жуан та доктор Фауст. Проте самоконтроль християнства відсилав до авторитету Бога, а тому автономія свідомості не могла здійснюватися послідовно. Антропоцентризм Модерну не передбачав зовнішніх інстанцій, але сам був укорінений в чуттєво-раціональному дуалізмі людини. Автономність теоретичної свідомості й забезпечували дисциплінарні практики та дискурс університетської освіти.

Залежно від національної моделі освіти університети визначають пріоритет певних освітніх стратегій. Так, є загально визнаною підприємницька зорієнтованість американських вищих закладів освіти. У французьких університетах після наполеонівської реформи була здійснена кореляція інтересів держави з соціальним розподілом праці. Пріоритет університетської автономії, дослідницьких програм та широкої гуманітарної основи навчання характеризує гумбольдтівську модель. Чим більш проблемною була колізія становлення національної держави, тим на більший ступінь соціальної диспозиції претендує модель університету. Гумбольдтівський варіант став власне класичною формою університету та поширився в багатьох країнах світу, зокрема, українські університети формувалися за його взірцем.

Саме німецька модель університету стала об'єктом рефлексії І. Канта. Спеціалізація факультетів, завдяки якій здійснюється виробництво такого типу освічених людей, корелює з модерною формою соціокультурної диференціації. Дискурсивні практики окремих дисциплін та факультетів стають підставою ідентифікації професійних спільнот. Університет, відповідно, був посередником в формі культурної практики між державною машиною та атомізованими індивідами. Сформований емпірично даний розподіл, на думку, І. Канта, тим не менш, відповідає певному апіорному принципу.

Всі ці сфери приватизації суспільного блага, за які відповідає медичний, юридичний та богословський факультети, є практичними, службовими та не-самодостатніми, не дивлячись на їх можливість формувати настанови та диктувати накази. Вони не здатні прояснити власні засади, а тому базовим для І. Канта є нижчий факультет – філософський – завданням якого є "публічний виклад істини". Саме його непрактичність, неможливість формувати накази та забезпечувати хлібне навчання, за висловом Й. Шеллінга, уможливорює свободу судження та істинність знань представників інших факультетів. Його завданням є виробництво освічених людей, чия "свобода поглядів буде кращим засобом для досягнення цілей уряду, ніж його власний абсолютний авторитет" [1]. Це означає, що універсальність розуму є модерної підставою узгодження дії, на відміну від примусу Премодерну. Тому вирішення суперечки факультетів може бути або

"законним" – визнання універсального статусу розуму для функціонування національної держави або "незаконним", що передбачає короткий "героїчний шлях" до зникнення нижчого факультету.

Поясненням до "суперечки факультетів" в даному ракурсі є концепт канадського дослідника Б. Рідінгса, який доводить зв'язок моделі університету, заснованого на ідеї культури, зі структурами функціонування національної держави. Її політичний дискурс здійснюється на засадах відсилки до колективного суб'єкта, що репрезентує себе як "родову істоту" (Г. Гегель). А тому базовим завданням національної держави є завдання здійснення "жорсткого ядра Модерну", тобто самодостовірного суб'єкта. Соціокультурними технологіями цього складного процесу стають армія (З. Бауман), література (Б. Андерсон, М. Маклюен) та освіта (М. Фуко, Б. Рідінгс). Остання має іноформами школи та університету. Якщо школа (і навіть обов'язкова початкова освіта в цілому) має своїм завданнями сформувати дисциплінарні практики, що забезпечують надто важливу для Модерну домінуючу свідомість над "техніками тіла", а також необхідний рівень грамотності для резервної армії праці та просто армії (саме цим, в першу чергу, спричинена благодійність організацій "соціальної держави", welfare state, як доводить З. Бауман і К. Поланьї. То завданням створення та відтворення моделі національної ідентичності, носієм якої буде самодостатній суб'єкт, стає якраз формування гумбольдтівської моделі університету.

Підданий самодержавної монархії був в першу чергу обмеженим (або, навпаки, привілейованим) в правах. Недарма одним з перших історичних актів Великої французької буржуазної революції було прийняття "Декларації прав людини". Необхідність рівності всіх перед законом, що забезпечується поділом влади, була проголошена ще Ш. Монтеск'є. Підкорення модерного суб'єкта національній державі здійснюється відмінним від не-Модерну чином. В попередні часи особовий примус був домінуючою формою відносин між людьми та соціальними системами, але поступово речова форма залежності стає провідною. В такій специфічній ситуації зв'язок людини з державою здійснюється через проходження низки інститутів, вінцем яких стає університет. "Я" може стати трансцендентним, лише "проходячи через ми народу" [3] та точніше нації. Модель університету, запропонована А. Гумбольдтом, на відміну від французького варіанту (наполеонівського) та американського (Хопкінса) не випадково свідомо заперечувала орієнтацію лише на "хлібне навчання" (Й. Шеллінг) або потреби держави, тобто надання професії, яка буде годувати після закінчення навчання, а ставила за мету створення самодостатнього суб'єкта.

Висновки. Відтак, університет як культурна практика Модерну спрямована на формування нової антропологічної моделі та формує дисциплінарні настанови, що функціонують задля вироблення габітусу та культурного капіталу. Особливу роль в цьому процесі відіграють дискурсивні практики та їх культурний продукт (власне дискурс), що забезпечують ідентифікацію "під егідою концепту культури" (Б. Рідінгс) в епоху Модерну. Даний культурно-історичний період характеризується тим, що соціальний контроль здійснюється не особовим примусом, а проходженням через інститути та опануванням певного типу дискурсу. Вищий навчальний заклад в добу Модерну і є найбільш послідовним втіленням ідеї культурного інституту як посередника між духовним та матеріальним виробництвом. Культура в цьому контексті виступає як форма "високої культури", тобто як спосіб буття людини саме такого кшталту, з ціннісними орієнтаціями на засади універсального культу розуму. Культурні практики університету спрямовані на посередництво між регулятивними ідеями Модерну (особливим типом дискурсу) та певним типом держави (дисциплінарні настанови). Саме їх єдність та відносна протилежність покликані забезпечити соціальну технологію націєтворення. Процедури культивування розуму забезпечуються навчанням на філософському факультеті та є обов'язковою філософською складовою для інших факультетів німецької моделі, створеної В. Гумбольдтом. Формування культу універсального розуму та самодостатнього суб'єкта і є базовим завданням культурних практик університету.

Література

1. Kant I. The Conflict of the Faculties [Electronic resource] / I. Kant; transl. from German. – Retrieved from: <http://la.utexas.edu/users/hcleaver/330T/350kPEEKantConflictFacNarrow.pdf>.
2. Meyer J., Rowan B. Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony / J. Meyer, B. Rowan // The American Journal of Sociology. – 1977. – № 83 (2). – P. 340–363.
3. Ридингс Б. Университет в руинах; пер. с англ. А. Корбута. – Минск: БГУ. – 248 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://charko.narod.ru/index62.htm>.
4. Williams R. Keywords: a Vocabulary of Culture and Society. New York: Oxford University Press, 1983. – P. 168–169.

References

1. Kant I. (2002). The Conflict of the Faculties. Retrieved from <http://la.utexas.edu/users/hcleaver/330T/350kPEEKantConflictFacNarrow.pdf> [in English].
2. Meyer J. W., Rowan B. (1977) Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony. The American Journal of Sociology, 83 (2), p.340-363 [in English].
3. Readings B. (2009). The University in Ruins. – Retrieved from: <http://charko.narod.ru/index62.htm> [in Russian].
4. Williams R. (1983). Keywords: a Vocabulary of Culture and Society. – New York, Oxford University Press, 168-169 [in English].

Стаття надійшла до редакції 5.06.2017 р.